АНАТОЛІЙ РЕЗНІК

БЛУД І ЗРАДА
(ПОЕМА)

ЧАСТИНА ПЕРША

ІВАН МАЗЕПА

Іван Степанович не спав
У цю коротку літню ніч,
Бо завтра мав
В бою зійтися віч-на-віч
З Петром кривавим,
Який тримав
Російської імперії кермо
І хижо грабував
Усе, що де було
Хоч трохи не прикрите.
Він думав,
Як народу далі жити,
І згадував
Історію його біди,
Коли діди
На Запоріжжі збудували Січ,
Куди ховалися в криваву ніч
Її сини,
Які вже не могли
Проти тирана встати,
Щоби державу збудувати.
Всю землю України
Вкрила сарана,
Яка прийшла із Польщі
Схильної до чванства
І блудом того панства

Всю душу України оповила,
Руйнуючи дідів могили,
Не тільки землі грабували,
— Як п'явки ссали
Тієї нації великий дух.
Коли ж стихійний рух
Котив степами України
Шукаючи якоїсь зміни,
Щоб хоч ковток вдихнути
Святого волі почуття,
Тоді ця польська знать уся
На цій стихії руки гріла,
І користуючись вже тим,
Що ситуація ще не назріла,
Щоб об'єднати України дух
У нації великої той рух
За звільнення свого народу,
— На історичному такому смітнику,
Родила погань отаку,
Яке себе назвало
"Богданом",
Хоч назву мало
Зіновіє Хмельницький.
Він поляк чистої води,
Його батьки прийшли сюди
Сердешну Україну грабувати,
Вони зуміли збудувати
Маєтності великі
На пограбованій землі.
Хмельницькі ж всі
Багатства ці свої кріпили
Могутністю своєї Польщі жили.
Зіновій той у молоді роки
У війську польськім
Вже ходив туди,

Де ті Молдавії степи
Ще вільними були.
Грабуючи і цей народ,
Старий Хмельницький там загинув,
А молодий
З гадюкою в душі полинув
На землі Київські, в степи,
Які грабовані Хмельницькими були
У нашого народу.
Мерзенний поляк вже вважав,
Що він земель чужих набрав
І значно більше забажав,
Ніж мав.
Тоді він вимагав
У свого короля тодішньої ще Польщі,
Щоб він для нього дав
Ще більше тих земель
Разом із власністю і наймитами.
І зав'язалася борня між хижаками
За землі наші із тобою,
Шматуючи їх між собою,
Як ті шакали,
Чуже добро під себе загортали.
Щоб більше свого короля за це вкусити,
Хмельницький підло вже почав хитрити:
Він знав,
Що наш народ бажав
Звільнитись від тирана,
Його душевна рана
Боліла вже віками.
І кинув клич перед полками
На Січі Запорізькій,
Що піде він разом із козаками
На бій за їхню волю
Звільняти землі українські.

І тут перехрестив себе в Богдана,
Під маску цю сховав лице тирана,
Направити він захотів
Всю силу козаків
Для завоювань багатств.
Обманом цим укравши булаву,
У Запорізькому степу
Він силою святого почуття
Козацтва України,
Приніс руїни
Державного здобутку.
Та ще для більшого свого прибутку
Французам він продав
Ще кілька тисяч козаків,
Що гинули в чужих країнах,
А інших всіх повів
На Берестечок під удар
Чужих полків,
Задумавши таку аферу,
Що коли бій програє,
То добре він Росію налякає
— Складе таку угоду,
Якою дасть він згоду
Полякам землі всі віддати.
— Тоді він змусить Русь прийняти
Важливе рішення для нього,
Щоб Україну всю забрати
— Його ж лишити, грабувати,
Гетьманських знов набути прав.
І як програв,
Утік з татарами у Крим.
Пізніше знову сплив
Гадючий цей поляк,
Намічену угоду з ляхом підписав
— Усе як слід розрахував

І таки вже намітив шлях
На дику цю Росію,
Щоб звершити вже свою мрію,
Він Україну їй продав,
— Тим владу він забрав,
І всі багатства мав
З усіх земель, в яких стояв.
— Так підлістю цей виродок загнав
В нове ярмо сердешну Україну.

Мазепа з лави встав,
Поглянув у вікно
І вийшов з хати на подвір'я.
На небі м'яко
Мерехтіло вже сузір'я,
Ховаючи своє нічне проміння
У кучерявому садку.
За тим садком Полтава спала,
Яка не знала,
Що на світанні вже заграва
Не сонця спалахне,
А лютого, святого бою
І кров ворожа потече
Змиваючи собою
Сліди ярма неволі.
Вже більше двох десятків років
Він, гетьман України,
Але ніяк не міг добитися він зміни
В залежності його країни
Від тих поляків, русаків
І інших ворогів.
Мазепа добре розумів,
Що кожний з окупантів тих зумів
Триматися за землю України,
Тому, що землі між собою розділяли,

Самі і призначали
В любі частини української землі,
Великі і малі,
Гетьманів з вірних їх служак.
І вийшло так,
Призначив тут його русак
Іменем цариці
На гетьманську посаду
На землях рідного йому народу,
Які ліворуч берега Дніпра.
Коли ж Мазепа
Рішив звільнитись від ярма
І ціль таку поставив
Державності почати ліку хід
І зважився нарешті
Через двадцять з лишком літ
Він голову свою підняти,
Вичікуючи слушний той момент,
Щоб Україну від Росії відірвати,
Державність для народу збудувати,
На те, Петро часу не гаяв,
І Скоропадського туди направив,
Що подавав надії
До вірності його,
Хоч польського,
Але покірного для себе пса.
Вся хитрість та
Була проста,
Але надійно їм служила,
Бо розділила
Народ весь на окремі групи,
Де гетьмани боролись тупо
За свої права,
Які давалися ворожим елементом.
У цьому блуді не могла

Родити почуття
До незалежності народу
Та сила керівна,
Яка залежною була,
Бо призначалася тираном.
І навпаки, за планом
Вона несла великі чвари,
Між тих, що звалися гетьмани,
Яких призначили туди
Прийдешні вороги.
Гадючник той завжди
І зрадою, і змовами кипів,
І блюдолизами кишів,
Бо кожний з них хотів
Добитись в пана ласки.
Мазепа також розумів
— Від окупації усі поразки
І часті змови цього плоду
Наносять непоправну шкоду
Його державним мріям.
Іван Степанович ще пригадав,
Як у торік він справу мав
Із тим брудним насінням,
Тоді Іскра і Кочубей
Із підлим вмінням
Плазуючи гадюкою на смітнику
Сліпої царської корони,
На царське вухо просичали,
Що бойові загони
Його, Мазепи, не мовчали
А виступати стали
За волю України.
І він зумів тоді
Ту погань розтоптати
І швидко їх прибрати

З дороги, що вела до волі.
— Він наказав їх душі кволі
Смертю покарати,
І кожний блюдолиз
Це мусить знати,
Що виступати проти
Свого народу гріх,
Та вдіяти нічого вже не міг,
Бо це сміття продукт
Породжений в неволі.

В цю ніч липневу спали
Усі його полки в гаях Полтави,
Але не він.
Його вже турбували
Завтрашні військові справи
У вирішальному бою,
Чи день той не дай Бог
Принесе зраду вже нову
І він тому
В уяві з'ясував усю
Картину завтрашнього бою.
Шукав і не знаходив він причин,
Щоб польський син,
Що взяв недавно з царських рук
Гетьманську булаву,
Щоб як за свій народ, країну,
Пішов на смерть за Україну.
Цей гетьман Скоропадський не такий,
Для нього більше дорогий
Великий смак до влади,
Якому вже її дали
Царі з Москви.
Мазепа бачив,
Що отут кругом були

Ті блюдолизи, що росли
На тих недоїдках Москви.
І він Гурка згадав, якому,
Було не так багато літ від роду,
Коли не став на бік свого народу,
А славу в Польщі здобував.
Проти Туреччини тоді у війську
За Польщу воював.
І віявся вояка,
Цей злісний розбишака
По цілій Україні,
А "славу" він здобув собачу,
Як звався вже Палій
За ту бездарну вдачу.
І гетьман знав,
Такий Палій зростав
На скривдженій землі вже не один.
На протязі століть,
Поки в ярмі ходили,
Пригнічення його народу породили
Таких багато Паліїв.
Але конкретність завтрашнього бою
Несе Мазепі ще з собою
Багато блуду,
Що є ще серед люду,
Який самим могилу він несе.
Історія ж вже знала,
На тому блуді панувала
Імперія ще дикої Росії.
Вона почала вже військові дії
З початку вісімнадцятого віку
Проти північних всіх народів.
Спасаючись від варварських походів,
Народ всієї Швеції повстав
І як один він став

Під прапором своєї нації святої,
Для неї символом обрав
Він свого шведа, короля.
Така тоді була
Історії пора,
Що нація могла себе спасти
Ніяким дивом,
— Лише у єдності
Єдиним нації поривом.
Мазепа ще тоді не знав,
Що ця війна,
Яку весь люд "Північною" прозвав,
Ітиме двадцять років.
Але він розумів,
Що Швеції народ хотів
Спасти себе від дикого тирана,
Через якого кровоточить знову рана
І був таким він для обох
— Для Швеції і України,
Тому народи ці хотіли
У спільній боротьбі
Спасти країни ці
Від диких посягань
І тих жорстоких грабувань
Імперії ворожої Росії.
Не можна досягнути перемоги,
Коли будуть роз'єднані народи,
Що шляхом незалежності ідуть.
І він вступив в переговори
Із шведським королем
Для рішення усіх проблем,
Узгодження всіх спільних дій,
Бо Україна не могла сама
Здійснити тих своїх надій
На протязі віків.

І зараз не було достатньо тих полків,
Геройських козаків,
Які могли повести боротьбу
За захист власного народу,
Вони несли завжди незгоду,
Ховаючи природу
Ворожої руки.
Тому для звільнення своїх народів
Від цього хижака
Була стратегія така,
Щоб сили їх до купи об'єднати
І бій останній, переможний дати
На скривджених полях святої України,
Де узурпатор ніс руїни
Вже не одні віки.
Частини шведських військ
Прийшли сюди,
Щоби до них могли
Здорові України сили приєднатись
Козацькі ті полки
З усіх її земель зійтись,
В єдину міць з'єднатись.
Мазепа був стратег великий
В військовім ремеслі,
Дрібниці зауважував усі,
Які на бій впливали,
Усі вони, великі і малі
Такі закони мали,
Що зміст весь час міняли
Стосовно до умов.
Він знов і знов
Перебирав усі деталі
У бажанім руслі,
Які складали успіх бою.
Він жертвував собою,

Бо протягом століть
Ярма й неволі,
Не було ще такої
Можливості зручної
Пробитись на свободу
Для українського народу
З кістлявої імперії руки.
Думки його передбачали,
Майбутні всі шляхи лежали
Через повагу всіх народів,
Що розвиток людині принесе,
А нинішнє імперії ярмо оте
Навіки упаде і пропаде.
Не міг тому Мазепа
Генія в собі гасити
І сам спокійно у достатку жити,
Йому народ життя і мудрість дав,
Тому без нього він не мав
Окремого свого життя
І всі свої душевні почуття,
Як вірний син своєї Батьківщини
Кріпив завжди в собі,
А завтра їх віддасть він до краплини.
І рвався він у бій
За ту важливу перемогу,
Бо лише в ній
Щасливу бачить він дорогу
Для українського народу.

Думки Мазепі перервали
Жіночі кроки, що ступали
В зеленій росяній траві.
З лиця сліди сумні
Марія стерла теплою рукою,
Сама ж собою

Припала до грудей,
Немов хотіла заступити
Від всіх смертей
І пошепки почала вже молити,
Щоби його благословити
На нинішній той бій,
Бо другом стала і в журбі,
І в радості, і в боротьбі
За наміри його святі
Принести нації своїй
Розтоптану віками волю.
Свою жіночу долю
У юні ще роки
Віддала до кінця
І всі жіночі почуття
Йому довірила уже старому,
Щоб їх закохані серця
Були зігріті в тілі молодому,
Невдачі щоб всі зніс,
Щоб геній його ріс
На вірності її йому одному,
Щоб завжди розквітали,
Його таланти не згасали
У їх обох святій меті.
Для себе щастя більшого не знала
Марія у житті,
Івана так кохала,
Що почуття усі
Йому віддала
І вже не знала
Як жити б вона мала,
Коли б не він.
Марія гетьмана поцілувала
І з болем в серці прошептала:
"Іване, дорогий,

В бою ти будь стійкий,
Ти мудрий і великий,
А ворог дикий,
І лише ти
Зумієш нам принести перемогу,
У тобі геній поєднав природу
Державності великих тих ідей,
Зігрітих серцем всіх людей
Що ходять у ярмі.
Любов і шану віддають тобі
За те, що ти вказав
На шлях до перемоги.
Неподалік стоять загони
Кривавої Русі,
Щоб твої мрії всі
На нашій же землі
Навік в могилу поховати.
Сьогодні на світанні
В хвилини ці останні
Тебе благословляю,
І все, що в серці маю,
Тобі я віддаю".
Марія голову поклала
Своєму милому на груди,
З її лиця струмком стікала
І серце пропікала
Гірка її сльоза,
Немов вже відчувала
Зловіщу перемогу зла.

І от настав той день і час,
На небі зірок розсип згас.
На фланзі лівому уже стояли
Козацькі всі полки.
Праворуч простір весь займали

Розкішні шведи рівним строєм,
Що було менше в двоє
Від диких русаків,
Що спорудили спереду редути
Із земляних валів,
Сховавши силу основних полків,
Вперед просунули кінноту.
По правий бік від русаків
Стояли найманці Петра,
Яким на швидкоруч була
Дарована гетьманська булава.
Так званий гетьман Скоропадський
В душі простий ляшок
Набив скарбами не один мішок
На горі України.
У зграю зради і обману
Він покидьків усіх зібрав
І наказав
Триматися Петра,
Якого дика та орда
Їм панство щойно дарувала,
І цього б зовсім не було
І тільки б загуло,
Коли б Мазепи військо
Взяло перемогу.
В орду ворожу, дику
Ховаючи свою холуйську пику
Зібралося імперії на згоду
Усе сміття,
Яке живилось скорeним народом.
Таємним переходом
Апостол втік туди,
Як і сліпе створіння,
Синок, його таке ж насіння,
Що згодом в Петербурзі вчився

І по французки все глаголив,
А слова рідного не мовив
Усе життя.
Палій, який розбоями займався,
Він навіть не вагався
І перейшов у табір русаків,
Бо він хотів
Завжди народом бунтувати,
Добро на цьому наживати
— Він в цьому був мастак,
Купив його русак, за так.
Цей виродок проклятий
Народу ворог став заклятий,
Бо мав лише мотиви
Для власної наживи.
Для цього зброду
Народна воля вже була чужою,
Вона несла кінець для них з собою,
Тому всі Скоропадські, Палії,
Та інші блюдолизи, холуї
Були для ворога опора,
Бо зберігали все довкола
Для легкої наживи.

Полки Мазепи всі стояли
У напрямку, де мали
Стояти зграї зради,
А шведам випали редути
І він не міг забути,
Що наступ в меншості
Без хитрості
Не може дати перемогу,
Але пішов на згоду
Нанести цей удар,
Бо так душа боліла

За горе рідного народу,
Який шукав завжди дорогу
До здійснення мети.
Він пильно приглядавсь туди,
Де мали йти союзників полки,
У сутінках нічого не побачив,
А Яковецький ліс
Ще більше їх згущав.
Ліворуч у росі блищав
Сумний ще Будищанський ліс,
Який у зелені вже ніс
Проміння ранішніх заграв.
Мазепа трохи почекав
І у душі впізнав
Бентежність, що завжди була
Як та струна
Натягнута в період бою.
Він крок ступив перед собою
І виліз на коня,
Підніс над головою
Своєї шаблі сталь
На знак полкам "до бою".
В ту мить прорізав даль
Сурмач на заклик до атаки
І всі полки пішли стіною,
Несучи вже собою
Смертельний шквал.
Він вдарив шпорами коня
І як стріла
Прорізав сутінки світанку,
За ним зібравши міць всю зранку
Козацькі всі полки
Неслись пружиною стальною,
Здавалось, все могли
Знести перед собою,

І перемогу принести
Для рідного народу.
Від нього з боку, що праворуч
Військова шведів лава поруч
Розбила вщент кінноту русаків,
Передній край їх налетів
На земляні редути,
За ними ж мають бути
Вже сили основні
І смітники усі,
Що вік ходили холуями,
І блюдолизами були.
Мазепа краєм ока бачив
Як шведи всі встрягли
У земляні вали,
Але він птахом мчав ліворуч,
Туди, де вже були
Ворожі ці полки,
Які цілі віки
Неволю нам несли.
Із ним зрівнялись козаки,
Та він хотів їх обігнати,
Щоб відсікти гармати,
Які поблизу там були.
І раптом перед ним з’явився рів,
— В траншеях тих засів
Піхотний ворог,
Що в наступ розгорнув знамена.
Мазепа миттю притиснув стремена
І чітко повід підібрав рукою,
І кінь єдиною ходою
Над ровом пролетів.
І вже тікали русаки,
Яких рубали козаки,
Закривши їм дорогу в ліс.

Мазепу кінь поніс
У напрямку, де були гади
Його народу зради,
Він всім єством своїм
Негайно покарати їх хотів,
Тих підлих виродків.
І раптом перед ним в піні
На мокрому коні
З'явився зв'язковий
І передав, що шведи всі
Застрягли в земляні редути,
І можуть бути
Знищені у прах,
А це вже був би крах.
Тому усім відходити негайно,
На вихідні позиції прибути
Без паніки і смути,
Бо мусять бути знову
Перегруповані війська,
І прийнята одна
Для всіх команда.
Так була втрачена
Чверть війська шведського,
Яке, щоб ворога побити,
Повинно не в пряму борню ходити,
А лиш попасти
Генію у руки,
В яких усі науки
Були вже вивчені сповна
Військового їх ремесла.
А тут на роздуми
Були хвилини,
Щоб розпочати знов години
Великої борні.
В цей час ворожі сили всі

У кілька раз переважали
Тих, що наступали,
Тоді, як все повинно бути навпаки!
Мазепа Карлові доводив,
Що той даремно сили переводив,
Коли ішов на земляні редути
І зараз мусить бути
Для нього інший шлях.
Ворожий крах
Наноситься ударом з флангів,
А сили різних рангів
Вони візьмуть в кільце
І все спорудження оце
Буде для ворога могила.
Та впертий Карл вважав, що сила
Для перемоги основна
Розбита має бути.
Тому він знов піде
На земляні редути,
Ну а Мазепа мусить бути
На тому ж фланзі
Що і був.

Червоне сонце попливло над лісом,
Мазепа чув
Як в небі жайворон співав,
Біля дев'ятої сурмач заграв
На бій останній.
В душі його вже панувала смута,
На думці мерехтіла незабута
Наївна впевненість у короля.
Козацтва сила вся
Йому стояла за спиною,
Вдивляючись у даль перед собою,
Змахнув рукою і до бою

Повів свої полки.
Мазепа першим увірвався
У ворога ряди,
З всіх сил він намагався
Прорватися туди,
Де в гущі військ були
Російський цар, Петро кривавий
І найманці йому чужі,
Ці розбишаки й торгаші
Народної душі.
І злість в свідомості кипіла,
В його руці від люті мліла
Подруга шабля бойова,
Яка впивалась у ворожі спини,
Або злітала голова
З ворожих плеч і не одна.
Він і побачив, і відчув,
Як вже полки його козачі
Зім'яли ворога під ноги
І від такої вдачі
Вже відчувалась перемога.
Ще більше виросло бажання
Прорватись до царя,
За що віддав би без вагання
Своє життя,
Щоб тільки віч-на-віч
Зустрітися із катом,
Тоді би він єдиним махом
Наніс стальний удар.
І тут, перед собою
В гарячці бою
Побачив він широкі спини козаків,
Які тим зрадникам служили,
Своїм братам копали тут могили
Заради легкої наживи.

Вони тікали навмання
За царські ті редути,
Де має бути
Сам цар і вся його прислуга.
Мазепа швидше ще пустив коня
І тут побачив спину Палія,
Того пройдисвіта і волоцюгу,
Великого п'янюгу.
А далі там за ним
Тікав ляшок той Скоропадський,
Що прихвостнем ходив
Біля імперської корони,
Оберігав і годував
Ворожі всі загони
На українській цій землі.
Для нього люди тут були чужі,
Він нюхом чув у них наживу.
На вітрі розпустивши гриву
Мазепи кінь не біг
Над рідною землею,
А вже летів над нею
І серце лоскотала насолода,
Що буде вирубана вся оця порода,
Коли поганців дожене,
В ударі шаблі він вкладе усе,
Чим плакала земля віками,
За що вмивалися сльозами
Їх матері.
І тут в запалі бою,
Коли свідомість
Не керує вже тобою,
Чомусь зім'ялися його полки,
Погасло прагнення вперед іти
І вже його стрілки
Ведуть вогонь собі у тил,

І він побачив як за ним
Вже мчала русаків кіннота,
А слідом в наступ йшла піхота.
Мазепа повернув назад коня
І в'їхав у свої полки,
Які уже були
В оточенні великім
Ворожого кільця,
І смерть така
Йому не до лиця.
Він вискочив вперед,
Над головою шаблю скинув
І крик душі із уст полинув
По всіх полках:
"Мої сини, брати!
За мною всі пішли
На злам ворожих зграй!"
Із краю в край
Земля здригнулась під ногами
Потужних сотень їх коней
І блиск шабель
Ударив у обличчя зла,
І кров ворожа потекла
По конях і стременах.
Земля уся була
Копитами порита
І трупами вся вкрита,
Ще мить,
І вся кіннота перебита
Ворожих русаків.
Перед Мазепою,
Що військо за собою вів
Вже простір вільний відкривався
І сходу він подався
Де ранком ще були

Союзників загони.
І тут Мазепі донесли
Що Карл загнав війська в редути,
Де мала бути
Їм вірна смерть.
Лише їх невеличка чверть
Лишалася живими
І він спасаючись
Поїхав з ними
У напрямку степів
До тих його полків,
Які в Молдавії стояли.
І тут Мазепа все збагнув,
Чому він був
В оточенні ворожім,
Чому в становищі
Для себе не похожім
Були його полки.

Це був історії урок,
Що вказував на крок
Допущених тих помилок.
І зараз гетьман уясняв,
Що справедливим пориванням
Ніхто ще успіху не досягав,
Якщо у руки він не взяв
Усіх умов, які впливають
На виграшну картину бою,
А це вже кличе за собою
Великий ряд причин.
А зараз їхав він один
Без неї, молодої,
Марії дорогої
В Молдавії степи
Нових доріг.

Переступаючи поріг
Своєї Батьківщини
Лише тоді відчув,
Що він вже був
Істотою простою, не значною,
Бо не забрав з собою
Кохане серце рідної душі
І почуття усі свої
Він залишив
На Україні кволій
У смутку вічної неволі,
І дні Марієної долі
Він з болем уявляв.
А кінь під ним уже стояв
Не на його землі
І довго ще Іван сидів в сідлі,
Перериваючи усі зв'язки
Із рідною землею.
Через годину,
Як у домовину,
Зійшов на землю цю чужу.

Марія марила у сні,
Душевні муки серце розривали,
А пробудившись, губи скусані в крові
Молитву все шептали:
"О Господи! Пошли
Йому святе спасіння!
Народе мій! Моли
Йому благословіння!
Твої всі муки
Він взяв на себе
Ти меч йому поклав у руки
І він повстав за тебе.
Своїм життям

Він запалив іскру святої волі,
А співчуттям і ніжним почуттям
Зігрів свого народу болі.
Народе мій! За тебе
В бою свій меч він обламав
І муки всі людські ввібрав,
Щоби за волю ти повстав.
Тож не забудь його ім'я
І ворогам не дай ніколи осквернити,
У серці кожного із нас
Він буде вічно жити".

Липневе сонце кинуло у хату
Через вікно
Проміння небагато,
Що мерехтіло на стіні.
На барви ці
Дивилися німі
Марії очі,
Які не бачили
Довколишнього світу,
Вони шукали
Лиш свою орбіту
З якої випала вона
І вся душа та чарівна
Вмивалася кривавою сльозою.
Вона вже не була сама собою,
Лише у тілі
Ледь жевріло життя.
Слаба лежала на перині,
В якої губи й руки сині,
До половини ковдрою укрита.
У голові стояв сніпочок жита,
Подушкою сповзла
Її товста коса,

Яка смолистою була
І пахла розквітом жіночим.
Смугляве личко молоде
Було бліде.
Ця квітка степова,
У ній змальована журба,
Лиш карі очі не тускніли,
Які великими і чистими були,
Але життям вони вже не горіли,
Їх біль і сум душі повили
І згасла в них життя мета.
Її холодні руки
У вигляді хреста
На білизні лежали
І ледь звисали
Ще молоді жіночі груди,
Які у собі поховали
Бажання до життя.
Поблизу неї тут стояли
Посеред гарної світлиці
Дві вірні молодиці,
Які Марію шанували,
Про нею завжди дбали,
І всі шляхи шукали
Її життя спасти.
Лежала так Марія мила
З відкритими очима
І промінь сонця гаснув
У хаті на стіні.
В хвилини ці
Великі очі загорілись
У них засяяла зоря
В пориві до життя.
Марія різко в ліжку сіла,
До Бога руки простягла,

В лиці була як крейда, біла
І щоб на небі тім почула
Господня ласка її муки,
Здіймаючи у небо руки,
Вона вже не благала,
А голосно репетувала
З великим болем у душі:
"О Господи!
Його помилуй і спаси,
Мене від мук до себе забери,
Моє життя йому віддай
І поверни в наш край.
Іване, любий, повернися,
Мене згадай
І на могилі поклонися
Мені одній,
Що так тебе кохала,
Життя усе своє віддала,
Яке любов'ю було оповите.
На хрест мій поклади
Вінок із жита,
Що виросло у чистім полі,
Не плач, а усміхнися нашій долі,
Яка повстала за народ.
Ти на коліна стань і нахилися
І ніжно пригорнися
До чорної могильної землі,
Тим знімеш біль мені,
Яку беру з собою в домовину,
І той могильний тиск землі
Обернеш ти мені в перину.
Я ранками вмиватиму тебе сльозою,
У росяних житах,
Завжди буду з тобою,
Я вітром теплим обласкаю

І пісню тобі заспіваю
В гаю, у звуках солов'я.
Гіллям вербовим помахаю
І хмаркою я над тобою промайну,
І про кохання наше нагадаю.
Іване!... Милий!... Я прощаюсь!!!
Марія непритомна впала на перину,
Лежачи так якусь хвилину,
Жінки, втираючи сльозу,
Великі очі їй закрили,
Її перехрестили,
На себе хрест поклали
І в мертві руки свічку вклали.
А люди йшли і йшли з усього краю
І цілували мертве вже чоло,
Воно ж для них було
Як символ перемоги.

Вже теплий вересень минав.
В цей день стояв
Мазепа серед степу
І все чекав
Вістей із рідної землі.
У небі прокричали журавлі,
Осінні їх ключі
Летіли з України.
Він з болем в серці
Їх поглядом важким проводив
І крики ці сприймав
Як привітання з рідної землі.
Пташині голоси сумні
Вселили непосильну тугу.
В тривожних відчуттях
Уже ніч другу
Заснути він не міг,

Ходив як мариво по хаті,
А потім ліг.
Він значно постарів
І плечі вже осунулись до низу,
А чуб білів,
Немов би вишня відцвітала.
Його обличчя стало
Смертельно-воскове,
Хоч було не старе,
Тільки очиці ще блищали
З під хмурих брів.
В зіницях тлів
Великий розум і талант,
Душі залізний гарт,
Що силу мав
Лише на Батьківщині.
Вуста тремтячі, сині
Шептали про останню трату сил.
Із того дня
Мазепа не ставав,
Він все лежав
І поглядом ловив
Через вікно ту даль,
Тягнулись де простори Батьківщини.
Проходили важкі години
Коли вже марити почав,
В усіх присутніх він вбачав
Святий свій образ ніжної Марії,
А то без пам'яті стогнав
Від мук, що не здійснилися надії
І поховавши в собі всі народні мрії
В осінню ніч нещасну
Його свідомість згасла.
Не зміг він жити в далині
Від рідної землі,

Яка його родила і ростила,
І миттю кожною живила
Глибокі почуття
До вільного життя.

(ЧАСТИНА ДРУГА)

ОСТАННІЙ ДЕНЬ СІЧІ

Здавалося, що смерті тут нема
І все квітує не дарма,
На березі Підпільної
В якомусь забутті стоїть верба,
В якій коса розплелася у вітті
Вона дивилася на себе в дзеркало
У води світлі
Схилившись над водою,
Яка тихенькою ходою
Пливе у води Дніпрові.
А поряд, на горбі
Колосяться жита,
По них, немов закохані
Барвисто маки червоніють
З волошками голубоокими
Стоять і разом мліють.
А далі тягнуться заплави,
Що очеретом обступили
Великі острови,
Які розкинулись по річці догори
Далеко, ген за горизонт.
По островах
І навкруги по берегах
Спокійної Підпільної ріки
Паланок вісім чи округ,
Стояли тут навкруг

Цієї Нової Січі,
Яку дозволив заснувати
І не чіпати
Її стрімкий розквіт
Вже сорок літ
— Росії цар.
Це був як дар
Для українського козацтва,
Яке заради миру й братства
Повинно віддано служити
Імперії Росії
І всі народу мрії
У руки ввірити царя.

Червневе сонце піднеслося
Над степом України,
В задумі курені біліли,
Які у собі притаїли
Козацьку вдачу.
На березі застиг неначе
Полковник Радченко Устим,
А перед ним
Стояв великий очерет,
Який невидимим його робив.
І разом з тим
Він добре проглядав
Той берег, що лежав
За водами ріки,
Де вже стояли русаки.
Росія знов прийшла,
Щоб Січ ліквідувати,
Всіх козаків перерубати,
Або загнати в те ярмо,
Яке притерте вже було
До спини українського народу.

Вони прийшли
І Січ атакували сходу,
Та зразу не зламали
Міцну козацьку ту породу.
Це було вчора, на світанку,
Сьогодні ж зранку
У день шістнадцятий червневий
Сімдесят п'ятого важкого року
Мав бути бій кривавий.
Полковник Радченко
Спокійно розглядав
Як ворог підтягав
Свої резервні сили,
Кінноту всю він звів в долини
І шикував полки.
Далеко за житами,
За їх козацькими полями
На тім горбі,
Де довгі роки всі
Їх Січ проводила козацьку раду,
Там зараз генерал Текелій засідав,
Якому цар російський наказав,
Щоб Січ негайно вся була розбита,
Своєю кров'ю вмита,
І навіть згадки ті
Про Січ були забуті.
І Радченко свою свідомість запитав:
"Коли Російський цар
Свої війська послав
Всі землі України грабувати,
Чому ніхто за свій народ,
За Батьківщину не зумів повстати,
А лише ці ось дужі козаки
Зібралися сюди,
Щоби так звану Січ створити

І дбають лиш за себе,
Як тут самим прожити й не тужити,
Але не думають, а що ж лишити
Вони повинні для народу
Тієї України,
Яку грабують всі країни
Лишаючи руїни,
І вже на її тілі
Давно гризуться між собою,
А зараз вже торгують і тобою?!
І певна річ —
Народу не потрібна така Січ!".
Полковник Радченко
Людиною був не простою,
Хоробрість воїна була сама собою,
Він мав гнучкий талант
Політика, стратега.
Коли ж родилася потреба,
Ніхто як він, не міг
З державами політику вести,
Та дипломатії наводити мости.
Освідченість його
Була для Січі дар,
Тому російський цар
Усе робив для того,
Щоб тільки отамана кошового
Саме його не вибрала
Та Січ Нова, яка була
Фортецею Росії,
Ось тут, на самім Півдні
Від тих турецьких зазіхань.
А сума політичних знань
У Радченка була такою,
Що наганяла жах сама собою
Російській завойовницькій меті

Ніж вороги усі
На Півдні разом взяті,
Бо втративши усі степи багаті
Поява Української Держави
В його руках
— Це не забави,
А швидкий крах
На землях цих
Російської держави.
Устим військовий гарт здобув,
Коли малим ще підлітком побув
В Олешківській тій Січі,
І бачив не одні бої на свої вічі.
Чотирнадцять було йому вже літ
Коли Росія право дала
Вернутися із тих Олешківських боліт
І тут з тих пір Січ Нова існувала
На цих ось берегах,
Яка б наводила собою жах
На ворогів Росії.
Тут ріс він юнаком
І гартував у собі мрії,
Що стане справжнім козаком.
Устиму юному здавалося тоді,
Що він кайдани зніме всі
Із українських рук
І звільнить люд від мук.
Але юнацька мрія та
Давним-давно пройшла.
Пізніше він вже зрозумів,
— Один ніколи б не зумів
Всім волю принести
І тільки весь народ її здобуде,
Коли збагне і не забуде,
Що в єдності потрібно завжди йти

В історії запутаних доріг.
І він переступивши свій поріг
Пішов у Київ,
Щоб охопити ту науку,
Яка сформує думку
До волі і держави,
Щоб українські справи
Сама рішала Україна
З народами усього світу.
І здобував Устим освіту
У Києві вже кілька років
І розкривав причини тих пороків,
Які народ його тримали у ярмі.
І Радченко Устим
Не просто ту науку вчив,
А жадібно її ковтав і пив,
Та не встигав
Наситити він тої спраги,
По ночах все хапав
Із джерела поради
Затаємничених від нього знань.
В собі не раз переживав
Поразку всіх повстань,
Невдалих тих протистоянь
Цілих епох прожитих поколінь,
Але ніяк не міг збагнути,
Чому повинні бути
На цій його землі
Імперії чужих держав,
Де кожний звір такий тримав
Народ його в своїй покорі,
Заради власної наживи,
І не життя, а лиш могили
Такий державний устрій ніс.
Його свідомість прозрівала,

І він збагнув, чому не мала
Державності своєї Україна,
Чому на землях цих засіла
З одногу боку Польща,
А з другого імперія Росії
І вже думки його прозрілі
Давали відповідь й на це питання.
Так, Радченко усе вже розумів,
Чому сам цар колись хотів
Цю Нову Січ отут побудувати,
А вже сьогодні він прийшов
Як не потрібну, зруйнувати.
А відповідь була одна:
Ніяка Січ сама
Не захистить народу свого,
Держави не збудує,
А ще й сама до того
Сприяє тому, хто грабує
Її народ впродовж віків.
Бо гурт тих козаків,
Які зробили Січ для себе,
Народу волі не дають,
Козачі сили віддають
На шкоду без потреби.
Щоб зберегти хоч щось для себе
Та "вільна" Січ іде у найми тих
Імперій лютих і чужих
І захищає їхню міць
Наперекір народу свого долі,
Тримаючи його в неволі,
Щоб вільними
Хоча б себе назвати.
То ж прокляне козака того мати,
Хто став на цей ворожий шлях!

Полковник Радченко себе все готував
До того, щоб повстав
Його народ за волю,
Щоб раз і на завжди
Змінив він свою долю
Й зумів державу збудувати,
Тому потрібно Січ було тримати
В своїх руках.
Не мав він спокою в думках
І думав день і ніч,
Чому родилася ця Запорізька Січ,
І чим зумовлена була
Її трагічна нинішня пора?
Чому вона
Сьогодні завершить своє життя?
Яке чекає майбуття
Його народ?

З шістнадцятого ще століття,
Десь в першій половині,
Коли степи, ліси, гаї всі милі
Покрила сарана:
Із Півдня — татарва,
І турки з-за Дунаю,
Із Заходу
Вели свою голодну зграю
Чванливі ляхи польської орди,
А з Півночі прийшли сюди
Литовські прусаки,
Зі Сходу — дикі русаки.
Усі вони давно
Народ наш запрягли в ярмо,
Щоб землю нашу їм орали,
І віру й душу всю забрали,
Життя все обікрали.

Важкий тягар гнітючої сваволі
Козацький дух цей породив,
І як інстинкт до волі
Це горде братство розселив
У Томаківці,
На острові великого Дніпра.
Козацтва зграя ця була
Відірвана від рідного народу.
Встромивши голову у воду,
Вона давала згоду
На поневолення свого народу,
Який неволі вкрила ніч,
Зате була та Січ,
Яка для них всіх волю зберігала,
Хоча й сама не знала,
Що добре служить там рабом
У ката Батьківщини.
Але були години,
Коли народ у муках повставав,
То Січ подекуди від сорому
Ішла на допомогу
Народу свому.
У випадку такому
Був тисяча п'ятсот
Дев'яносто перший — третій рік,
Коли вся Україна
Розпочала новий лік
І у повстанні й гніві вся горіла,
То братству в Січі соромно було,
Що тут само козацтво
В болоті тихому сиділо,
І виповзло туди,
Де матері і діти їх були
Умиті кров'ю і слізьми.
Тоді воно ще у спокої спало,

Барлогу свою покидало
Без нагляду і охорони.
І скориставшись тим, за ніч
Татарські незначні загони
Ту зруйнували Січ.
І вільне братство знову
Захтіло волю мати,
Нову собі барлогу
Взялося будувати
На острові вже Базавлук,
Зрікаючись від всіх кривавих мук
Свого народу,
Лише би мати насолоду
Від назви вільності в ярмі,
Яке вони собі самі
Невидимим зробили.
Перед лицем тих днів,
Які історія усім
Народам світу тернами стелила,
Ця Січ собі робила
Достатку волі і добра,
Вона лише себе
Сама тим забавляла,
Немов би це дитина тішилась,
Що мала
В своєму гурті всі права.
Ті втікачі з народу
Поділені по куренях були,
Де Уманський, Полтавський, Корсунський
Розділено жили,
Об'єднані в єдину Раду,
Де кожний дати міг свою пораду
І отамана кошового
Міг радити за свого,
В якому курені він жив.

Військову свою вдачу,
Сміливість й силу ту козачу
Ця Січ, не маючи народної мети
Губила на розбої.
Небачена відвага,
Любов до зброї,
Що в крові завжди була в козаках,
Нестримно кидала їх по морях.
Так в тисяча п'ятсот
Вісімдесят дев'ятому
"Братва" пройшлася по багатому,
По торговельному містечку
Газлеві в Криму
І там достойність ту,
Що обмін праці між людьми робила,
Усю до тла розбила,
І в тій землі лишила
Мертвим не одного козака.
Яка ж мета
Народу України тут здобута?!
В той час вона була закута
В кайдани зла,
І мати їх жила
В журбі і горі.
А в тисяча шістсот четвертому
Вони пройшли по морю
Болгарське місто Варну грабували
І все там зруйнували.
Через чотири роки
Під Перекопом вже стояли,
Який під штурмом їх упав,
Так український син зламав
Форпост Туреччини проти Росії
І це полегшило її надії
Ці землі далі грабувати,

Народ якої
Не міг вже й гадки мати
Свою державу збудувати.
А через рік
Розбійницька та Січ
Пустивши свої чайки у новий потік,
Фортеці по Дунаю
— Білгород, Ізмаїл і Кілію
Зруйнують всі до тла,
І їх розбійницька мета
В державності своїй пуста
Й не має глузду.
У тисяча шістсот
Чотирнадцятому році
Із Січі ці сміливі хлопці
Не турбувалися,
Як волю для народу здобувати,
Що плаче їхня вдома мати,
Яку чужинець вік мордує
І землю їх грабує,
— З'явилися вони під Трапезундом,
Сіноп взяли великим штурмом,
Спаливши арсенал й турецькі кораблі,
Помивши у крові свої шаблі.
І знову через рік
Пливли на другий бік
По Чорному вже морю,
Вони взяли з собою
В козацьких чайках, тих човнах,
Розбої, смерть і жах
Для тих, хто жив на берегах
Великого басейну.
Ця міць козацька
Стала під Стамбулом,
З великим криком, гулом

Спалила портові споруди
І залишила всюди
Безвинні жертви за собою.
Наситившись жадобою розбою,
Вони пливли заповнені добром
До берегів свого покою,
Але їх під Очаковом здогнав
Турецький флот, що мав
Помститись за розбої.
Із ситуації такої
Козацькі чайки кинулися в бій.
Не мала значення тут перевага
Турецьких кораблів,
А вміла тактика, та спритність і відвага
Змітала турків як кролів
В такому стані безпорадних.
Ще мить якась пройшла
І вже нема
Могутнього чужого флоту.
Не думала та Січ що ж принесла
Відвага ця для їх народу,
Ще більше розгоралась спрага
До таких розбоїв.
Тим часом ворог коїв
Грабіжництво земель,
В яких їх мати породила,
І день і ніч молила,
Що син для неї волю принесе,
А він, як котеня сліпе
У Січ свою ховався,
І засинав, і прокидався,
Як той пірат
Бездумно силу розкидає,
В той час неволя розквітає,
Із матері козацької глузує кат,

Батьків в ярмо спокійно запрягає,
Сестер на ринку продає,
А козака того за море направляє,
Щоб грабувати не мішав
Його народу.
Тим часом ворог будував
Форпост біля Кодак
— Грабіжник той поляк
Гадав, що ні один козак
З Січі ніяк не потурбує,
— Спокійно він тоді панує
На землях України.
І Січ сприйняла такі зміни
Не як неволю України,
А як порушення свого спокою
І Сулима повів вже за собою
Братву на ці Кодаки,
Що збудували їх поляки.
Поживши місяць, два,
Туди прийшла вже не сама
Шляхетська Польща церемонна,
Яка з собою привела
Реєстрових козаків
Із українського села.
І тут схрестили зброю
Між собою
Оба брати за те,
Щоб ляхи добре панували,
І матір далі грабували,
Сестер їх гвалтували,
Руками батька засівали
Криваві землі України.
До вечора Кодаки впали,
Брати братів перерубали
І знов покірно в руки дали

Полякам цю споруду,
Яка в кайданах цей народ тримала.
Історія ніколи ще не знала
Такого глузу над людьми,
Щоби брати себе вбивали
В той час, коли їх матір
У ярмі тримали
Загарбники чужі!
Такого сорому нічим не змити
І неможливо замолити
Такі важкі гріхи
У всі віки!
А Січ сліпа
Такою дальше все була.
У сорок восьмому
В її ряди зайшла
Шляхетська та брудна душа
Зіновія Хмельницького,
Польського захланого панка,
Яка обманом повела
Святі козацькі почуття
До нації своєї
У вічне забуття
На захист тих багатств,
Які поляк собі припас,
І як підступний сатана
Прикрив своє ім'я,
І не Зіновій, а Богдан
Себе вже називав,
Щоби за ним повстав
Козацький Січі дух,
Щоб силу свою приєднав
У цей селянський рух
І вже не вщух
На всій нещасній Україні.

І Січ повірила й пішла,
І знов знайшла
Стихію у розбої,
І вже не бачила дороги тої,
Яка б народу волю принесла.
Стихію бунтів, злоби
Поляк Хмельницький
Ніс їх щоби
Хапнути більшої наживи
На цих же землях України,
Де села всі горіли
В неволі вічного ярма,
І Січ довірлива, сліпа
Не повела народ
На боротьбу за волю,
А виродку Хмельницькому
Ще дала зброю,
Щоб України кров'ю
На поті і сльозах її народу
Своє багатство будував,
А потім щоб продав
Народ нещасний тій Росії,
Що дикою була
І все чуже гребла
Як той хижак.
І дожилася Україна,
Що одиночка, той поляк
Міг нею торгувати,
А Січ в той час
Лягла спокійно спати
І бачила в полоні своїх снів,
Як вже її синів
Росія продає,
На крові і сльозах
Собі багатство наживає.

У тисяча сімсот вже сьомому
Народ піднявся знову
Проти свавільної Росії
По Дону і Кубані,
Який таїв надії ранні,
Що всі повстануть на Вкраїні,
Народу волю принесуть,
І українці всі будуть
В одній державі жити.
Але глухою Січ була
І лише подала
Своє таємне співчуття,
І кров рікою потекла
У води Дону і Кубані.
А через рік
Історія відкрила новий лік
У прагненні народу
Звільнитись від ярма,
Що на собі несла
Сердешна Україна.
Мазепа, гордий прометей
Свого народу,
Вказав той шлях на перемогу,
Вступивши в згоду
Із шведським королем
І попереду йшов з мечем,
Звільняв знедолений народ
Від дикої Росії.
А Січ собі сиділа
Як стара вдова,
Все берегла
Жіночу чистоту,
Щоб хто бува
На її волю не сягнув.
В ночі таємно Січ сплакне,

За тим, що бій іде,
Глибоко з співчуттям здихне,
І нишком молить перемогу,
Щоб Бог послав її народу.
Той шепіт тихий
Росія вже почула
І знищивши Мазепи всі полки,
Уже прийшла сюди
Послухати стару вдову,
Думкам таким чому
Дає вона вже волю
І виявляє до хазяйки непокору.
Тоді хоробрий Гордієнко отаман
На Січі цуциком завив,
Бо перед ним, немов туман
Стояла незліченна сила,
Яка народ його тримала
У своїй покорі
І Січ за це була в докорі,
Тому розплату мусить понести.
І в ці травневі дні весни,
Тисяча сімсот дев'ятого
Страшного року,
Росії військо
Не одним наскоком
Вщент розгромило Січ.
Ті, що в живих лишились, побрели
Нещасні козаки
У темні ночі,
Шукати знову волі тихої
У світ-за-очі,
Аж під татарською ордою,
І згуртувавшись між собою,
У Січ Олешківську
Цей гурт Вселився,

В ту саму, де родився він
— Полковник Радченко Устим,
Де жив
Чотирнадцять і весен й зим.
Коли ж Росії треба було берегти
Імперії кордони від Турецьких зазіхань,
Вона дозволила назад прийти
На ці ось береги
І збудувати Нову Січ
У тисяча сімсот
Тридцять четвертім році,
Яка повинна на російськім боці
Імперію російську зберігати,
Щоб турки вже не сміли посягати
На все добро цього народу.
І Нова Січ покірною була,
Як вірний пес, відмінно стерегла
Усе грабоване російським катом
І вміло шила батоги,
Якими заганяли у плуги
Її батьків, сестер, братів.
Зате козак сидів
В Січі, як у раю,
Створивши волю лиш собі свою
І демократа з себе корчив,
Халяви ворогу лизав,
І песиком то скиглив,
То пищав,
Що катові він вірно служить,
І клятви не порушить,
Туреччини ніколи не пропустить,
Даючи грабувати свій народ
Нікчемним русакам.
Ось воля в них була яка
На цій Січі,

Де були зібрані усі
Великі правдолюби!
А тут візьмись,
Тай розпочнись
Війні між хижаками
— Туреччини й Росії,
Де кожна жила у надії
Чужих земель побільше відірвати,
Людей в ярмо загнати,
Від того і наживи більше мати
На горі й крові українського народу.
Шість років ця війна робила шкоду
На землях України,
Яка внесла ті зміни,
Що в Крим залізли русаки,
А їх загарбницькі полки
Кордон вже провели
По берегах святого Бугу
І договір між ними говорив,
Що цей кордон для них служив
Законним поділом невільної країни.
І Січ не мала вже про кого дбати,
Від кого захищати
Імперії російський дух
І вірний пес утратив нюх,
А псячий слух
Росії був вже не потрібний,
І вільний той життя уклад,
Хоч смирний й покірний
Уже Росію дратував.
І уряд царський наказав
Ту Січ ліквідувати!

Полковник Радченко
Як вкопаний стояв

І боляче спостерігав
На те, як руси підвели
Останні вже свої полки
І ставили у бойові порядки.
Часу лишалось не багато до атаки
І в нього в серці запекло,
Надії більше не було,
Не зможе він здійснити свої плани,
— Піднести Січ і весь народ
На боротьбу для створення держави,
Бо це лише єдиний шлях,
Який невільності принесе крах
І свій народ зуміє захистити,
Від чужоземного ярма.
Та все дарма!
Із тих імперій ось одна
Ще мить і все зруйнує,
І те, що він планує,
Смертю упаде,
І вік буде
Його народ в ярмі ходити.
А зараз він прийме
Ту смерть безглуздям ситу
І все піде у забуття.
А батьківське чуття
Із болем в серці говорило
До своїх дітей,
Яких любив, ростив,
Не досипаючи ночей,
І тут з його очей
Скотилася сльоза,
Гаряча і тверда,
Яка на землю впала,
Земля її на березі ввібрала,
Козацьке горе й біль

У собі поховала.
І в мить перед очима пропливло
Його дитинство босоноге,
Як мати хрест поклавши на чоло
Йому співала пісню колискову.
Козацький бій,
Де вперше гарт прийняв
І теплі вечори,
Коли він покохав
Свою дружину.
І в смертну ту хвилину
Розділить Степа
З ним ту долю,
Як Січ уся,
За те, що бавилася в волю,
А весь народ в ярмі ходив,
Який у муках господа молив
Померти, чи здобути кращу долю.
І знову за дітей згадав,
На себе хрест поклав
І з болем прошептав
Слова молитви,
Щоб Бог послав
Для них спасіння в битві.
Марія, його дочка
Тринадцять років вже від роду,
Як квіточка,
Що розпускає свою вроду,
Вона тендітною була.
І ця російська сарана
Розтопче нерозквітлу квітку.
За сина теж переживав,
Який уже стояв
В козацьких їх рядах
І сотню вів в боях

Цей сокіл молодий.
І хоч полковник не старий,
Він радий був за сина,
Що вдачу мав козачу,
Любов гарячу
До Батьківщини що в неволі,
До скривдженої долі
Рідного народу.
І син піде в останній бій,
Не принесе він перемогу,
А жертвою лиш мрій
Впаде на полі бою,
Щоб вже собою
Закрити Січ,
Яка була не раз
Народною ганьбою.

Полковник обірвав свої думки
Почувши шелест очерету,
Бо тут його знайшли два козаки,
Що послані від кошового отамана,
— Один з яких одним запалом доповів,
Що вже зібралась Рада
Всіх полків,
І там отаман вже хотів
Віддати свій наказ.
Устим не йшов, а біг,
Тримаючи рукою шаблю біля ніг,
Він в курінь вскочив,
Подих перевів,
А потім швидко підійшов і сів
На лаву, що в кутку стояла.
І звівся отаман,
Як чорна хмара,
Він поглядом по всіх повів

І бас його, як сталь гудів:
"Я вам хотів
Останній свій наказ віддати:
Бунчук і прапор Січі,
Клейноди військові достати,
У центрі наступу полки збирати.
Наш сотник Радченко Карпо
У бій наш прапор понесе з собою.
Негайно щоб було
Готове все до бою!
Полковники ведуть полки
У контратаку за собою.
Сигнал усім один
— Атака сотні з прапором,
Який несе Устима син.
Не зганьбимо козацьку зброю
І мужність наша хай не згасне,
За Січ і волю жертвуєм собою!
І пам'ятай козак,
Господь з тобою!
Місця зайняти всім
В порядку бойовім!"

Устим із куреня найпершим вибіг
І поспішаючи, пішов
На лівий фланг до полку,
Та по дорозі все ж зайшов
У курінь, де була його сім'я.
Шепочучи що-раз його ім'я
Дружина притиснулась до його грудей,
Не відриваючи своїх очей
Вона дивилася йому у вічі
— В її очах світився жах.
Чому і на яких правах
Прийшла сюди Росія,

Забрала землі всі, поля,
А зараз захотіла
Щоб Січ вже мертвою була?!
Чому вона
Дає нам право жити,
А схоче, смерть буде плодити
І все загорне за своє?!
Розгублена, бліда
До нього підійшла дочка,
В тих оченятах притаїлася журба,
Голівкою припала до грудей,
А потім знов дивилася у вічі.
Він був для неї в двічі
Сильніший всіх злостей,
За тисячі смертей.
Не відриваючи своїх очей
Вона шукала в ньому порятунку.
А він, полковник Січі
У перше у житті
Не знав які
Дочці слова сказати.
У безпорадності він зуби заціпив,
Словами не смітив,
Бо знав, що Січ вже доживає
Свою останню мить
І серце вже болить
У нього за свою сім'ю,
Через годину-дві
Він голову свою
Складе в нерівному бою.
Але хто дочку сироту
Пригорне, приласкає,
Підтримає в нелегкому житті?
Перемагаючи душевні болі ці,
Він все ж знайшов

Утішливі слова своїй дочці:
"Марійко, дочко, не журися,
А краще Богу помолися,
Ми Січ свою відстоїм.
Не бійся, будь смілива
Моя ти українко чорнобрива,
Не забувай чийого роду,
Тоді здобудем перемогу
— Ми ж на своїй землі?!
А русаки усі
Підуть собі додому.
Гарнішої нема ніде від тебе,
Тому для тебе
Віддам усе я доню мила,
Щоб була ти щаслива!"
Полковник у чоло
Дочку поцілував,
Голівку приласкав
І посадив її на лаву.
Він знову підійшов до Степи
Укритої журбою:
"Господь з тобою!
Чому так впала у журбу?
Чому у розпачі накликуєш біду?
Який Марійці приклад подаєш?"
Тримаючи її за плечі,
— "Ти оце облиш!"
Сказав Устим.
І вірний друг, що все життя із ним
Не стрималась його кохана
Від тих душевних мук,
Упала у сльозах йому на груди,
В обіймах його рук
Поцілувала йому губи.
Вона дивилася йому у вічі,

Спасіння у яких шукала
І Господа благала
Спасти усіх дітей,
Які не кривдили людей,
Жили як янголята,
Любили маму й тата.
Не в силах вже себе тримати,
Крізь сльози Степа прошептала:
"Устиме, раз Україна вся упала,
А Січ сама стояла,
Хіба вона надію мала
На те, що волю збереже?!
І що за воля це,
Коли народ в неволі,
Думки у вас козацькі кволі
І шаблі ваші голі,
Що без держави свої
Цілком ніщо.
Устиме, це кінець!
Імперія ціла стоїть в нас на порозі,
І вже не стане в допомозі
Хоробрість ваша бойова.
Росії дикість вся
Прийшла нас знищити дотла.
Господь хай збереже тебе!
А сину нашому хай принесе
На крилах мого почуття
Великих сил на полі бою
І збереже йому життя,
І смерті шлях
Закрию я собою,
А серцем рани обігрію!
Живу, поки ще вірю,
Що смерть обійде вас обох!
Господь з тобою,

Мій коханий!"
І цілувала губи, і лице, чоло,
А він стояв, як п'яний
І в серці боляче було,
Що згинуть всі безглуздо,
Та сам дружину заспокоїв:
"О Степо мила, перед боєм
Не розслабляй мене сльозами,
Господь хай буде з нами,
Благослови і я піду
На бій кривавий!"
І разів три
Вона його перехрестила,
Обцілувала все обличчя
І з болем в серці відпустила.
Він різко вскочив на поріг,
Оглянувся,
Очима хату всю пробіг,
Перехрестився,
Низько поклонився
І як міг, побіг,
Де краєм берега заліг
Той полк, що вірив в нього.
Усі в такім напруженні були,
Здавалось, що вони могли
Змести з лиця землі
Любу ворожу силу.
Та не можливо було вже зламати
Залізну міць злодійської гармати,
Імперії безчислену кінноту
І хоч і стомлену піхоту,
Що перевагу мала у шаблях
У п'ятдесят і сотню раз.
Кінь Радченка весь час
На місці гарцював,

Немов би відчував
Початок бою,
Тримаючи його вудилом під собою,
За кроків тисячу вперед він поглядав,
Де ворог лютий
В бій свої війська підняв.
В той час сурмач заграв
Відомий заклик до атаки
— Він смертю в тиші пролунав,
В житах здригнулись маки.
І раптом вихором помчав
Сміливий сотник Радченко Карпо,
Над головою розвивалось і плило
На фоні неба голубого
Жовто-блакитний прапор волі,
Живе в якому символ долі
Його невільного народу,
Що кличе їх на боротьбу
За перемогу.
І білий кінь поніс його як птах
Із символом народної надії,
Червоні маки усміхнулися в житах,
Розсипали барвінки свої мрії
І простелили йому шлях
У тих полях,
Де Батьківщина плакала в неволі,
В якої діти босі й голі
І матір їхню мучить кат.
І заблищала сталь,
Із краю в край
Пішли полки в атаку.
Устима гордість охопила
За ту відважність свого сина,
З'явилась в ньому більша сила
І шабля блиснула йому над головою,

На зриві прохрипів: "За мною!"
І полк всю землю хмарою покрив.
В ту ж мить у небі засвітило,
Залізним градом завело,
Картеччю понесло
Велику смерть усім полкам.
І Радченко побачив, як вже там,
Де з прапором та сотня мчала,
Червоно-чорна лава вже стояла
Артилерійського вогню.
Карпо із прапором в диму
То виринав, то потопав,
А шквал вогню стояв
По всіх краях.
І раптом змах
Червоного снопа
У нього прямо з-під коня
Вогнем Карпа як свічку запалило,
А потім димом застелило
Те місце, де уже лежав
На цій скаліченій землі.
В секунди ці
Хтось інший прапор підхопив
Який уже не тріпотів,
А шматтям порваним висів,
Але собою він вселяв
І у козацтва піднімав
Ще більший дух до перемоги,
Але вернути сина до життя
У батька не було вже змоги.
Полковник Радченко відчув,
Як серце обірвалося у нього,
І тугу перелив у злобу
За сина свого,
Що на очах його загинув.

І він на ворога полинув,
Людини м'язи переплавив в сталь,
Не дивиться він вже у даль,
І всякий той москаль,
Що появлявся перед ним,
В ту ж мить лежав за ним
Вже трупом неживим,
І він не міг своєї люті наситити,
Вона була гострішою меча.
Його рука
Рубала сходу русака
До самого сідла
І вже ніхто не міг його спинити.
По ворогу як через ліс пройшов,
Рубаючи собі дорогу
Крізь всю кінноту русаків
У тил, туди під гору,
На сірому коні летів
І врізався з розгону
В колони піших русаків,
Рубаючи вже спини
Загарбників свого народу,
Встеливши трупами дорогу,
Він вискочив у задні вже тили,
Де лиш були степи
Без війська і вогню.
Його гаряча думка осяйнула:
Тут десь поблизу була
Штабна уся прислуга
І генерал Текелій,
Що здійснював усі розправи
Над Січчю й козаками,
І він, полковник Радченко Устим
Негайно тут зустрінеться із ним
І сам зведе рахунок

За смерть своїх синів,
За сльози матерів,
За муки їх батьків,
Що в русака в ярмі ходили.
Коли вже виніс кінь його з долини,
На горбі поспіхом ходили
Із штабу зв'язкові
І він вже сумніву не мав,
Що в середині там стояв
Сам генерал.
Стрілою він пустив коня
І мчався навмання
Де свита вся Текелія була.
І тут почув,
Що він вже був
У ворога на близькому прицілі
Над головою свищуть кулі,
Та наближалась вже мета,
Яка несла
Криваву помсту і розправу!
Полковник сам собою
Все притискався до коня,
Від ран стиснувши зуби аж до болю,
Небачачи нічого тут перед собою.
Як жаром в груди полоснуло
І чорний морок очі заступив,
Полковник голову схилив,
А потім біль його звалив
— Повис Устим в стременах,
Ще кілька кроків кінь ступив,
І він навзнак упав,
А білий кінь над ним стояв,
Немов журбу людську він мав.
Полковник Радченко лежав,
Життя його погасло

І наступила вічна ніч,
Так само згасла Січ
І день її ніколи не настане!

Ця ніч була спокійна, тиха,
До низу посхилялися колосся жита,
Журбою з нього капала роса,
Вона, як та сльоза була
На листі верболозу
І вся трава
Збирала цю вечірню прохолоду,
І іскри барв всіх розмивала
Від світла місяця ясного,
Який дивився з неба свого,
І землю променем ласкав.
Здалось Карпові що він спав
Серед розкішних трав,
Але роса його збудила,
Все тіло схолодила
І він згадав,
Як йшов в атаку,
Як прапор він тримав
На повному скаку,
І як в хвилину ту
За ним пішли усі полки.
Оглянувшись на всі боки
Збагнув, що він не спав,
А тут кантужений лежав.
Повільно він на ноги звівся,
Своє облапав тіло,
Лише у вухах все дзвеніло
І голова важка була.
Відняв він піхву від стегна,
Поклав її на землю.
Була спокійна, тиха ніч,

Позаду нього догорала Січ
І димом все кругом труїла,
Прощалася її руїна
Із світом білим навкруги,
Смерділа тим, що вороги
Прийшли сюди
І смерть їй принесли.
Вона ж несла собою
Священну волю
Лише для гурту козаків.
Карпо, хитаючись прибитий,
На Січ пішов і скільки йшов,
Він не знайшов
Хоча б одного куреня цілого,
А ні душі тут не було,
Усе у згарищі руїнами покрито.
Утерши рукавом чоло
Побрівши через жито
Він навпростець пішов туди,
Де мати і сестра були.
Усе зруйноване кругом,
Валялись трупи під селом
Дітей, жінок.
А обминаючи ставок,
Карпо на місці остовпів
— Вже догоряючи, димів
Горою трупів звал.
Тут знищені всі сім’ї козаків були,
І щоб закрити всі сліди
Великого розбою,
Ці дикі русаки
Усіх зрубавши на шматки,
Мазутою усе облили
І запалили,
Щоб навіть їх могили

Не були свідками такої кари.
Пекучий біль Карпа у серце вдарив,
Заплакав як дитина
І губи від жалю кусав.
Він на коліна став,
Й козацьку клятву дав:
"Народе мій!
Я воїн твій,
А теж служив російській сатані,
Життя свого всі дні
Не тільки був в ярмі,
А й сам кріпив ярмо
Для власного народу!
Народе мій!
Прости мої гріхи,
Хай в муках їх замолю,
За те, що не зумів
Відстояти твою я долю,
Не зміг боротися за волю
Всієї України.
Хай трупи ці, руїни
У моє серце ляжуть
І поколінням всім покажуть,
Які ми жертви понесли
За ці неправильні шляхи,
Якими йшли діди,
Що не зуміли
Державності розправити крило.
І сотник Радченко Карпо
З городу вже зайшов у сад,
У ньому все було
Знайоме й рідне тут для нього
Задовго ще до того,
Коли став юнаком,
Малим ходив ще хлопчаком,

Тоді цей сад садив
Ще батько з матір'ю у двох.
Вони завжди у трьох,
Любили тут по вечорах сидіти
На цій ось лаві під дубком,
За тим дощатим ось столом.
Тут мати їм по вечорах співала
І до грудей його малого пригортала
І батько з неї
Не спускав своїх очей,
А потім коси відгортав з її плечей
І ніжно матір цілував,
Коли він засипав,
І сонного його відносив в хату.
Тоді Марійки ще не було.

Карпові груди боляче стиснуло,
Повітря наче тут не було,
Він задихатись став,
А потім сили всі зібрав
Дойшов він до подвір'я.
Тут місячне сузір'я
Світило як у день,
В росі виблискували іскри.
І тільки захотів на лаву сісти,
Як раптом він побачив
— Лежали тут тіла,
— Це була мати і сестра.
Душа його зомліла
І тіло затремтіло,
Він застогнав сціпивши зуби,
Стиснувши кулаки
До хрускоту кісток.
Лежав тут згублений платок,
Розкидане волосся у траві,

У небо зоряне дивилися німі
Великі материні очі,
А груди меч протяв
І так стояв, ніби тримав
Її пришиту до землі,
Яким вона дитину захищала.
А на сестрі
Не було вигляду людського
— Удар, націлений по голові,
І лезо тисака стального
Пройшов по ніжнім личку
Дівочі груди наскрізь розітяло,
І тіло все сестри лежало
Скалічене в крові!
І він нечув, що з ним було,
Обличчям впав додолу,
Руками землю обійняв
І застогнав,
І корчився від болю
Його душевних мук.

Ось так від рук
Російської імперії лихої
Кінчала Січ життя,
Все прагнучи до волі,
Не розуміючи законності святої,
Що лиш в державності своїй
Лежать шляхи до волі!

Карпо під вишнею в саду
Копав могилу їм одну,
Він сил не мав, але копав,
А докопавши, став
На край могили,
На груди голову схилив,

Не кваплячись її перехрестив.
Не піднімаючи своєї голови,
Повільно, кволо йшов туди,
Де мати і сестра лежали.
Над матір'ю він нахилився
І з ніжністю дивився
В обличчя рідних рис,
А потім на коліна опустився,
У матері з грудей легенько, обережно,
Щоб болю не зробити — меча виймав,
І довго у руках тримав
Багряного у материнській крові,
І занімів від болі,
Що серце його огорнула.
В його уяві була
Імперія Росії дика,
Що в лаптях вік ходила
І тим лише і жила,
Що завжди всі народи грабувала,
Копаючи для них могили,
В яких ці дикі русаки топили
Скалічені неволею життя людей.
Карпо скривавленим мечем
Шпурнув у ночі марева сумні,
Немов би то самі
Тут перед ним ті русаки стояли,
Що матір його катували,
А потім нахилився знов
Над мертвим матері чолом,
Обличчя взяв в свої долоні
І материнські сиві скроні
В останнє розрівняв,
Ще кілька раз поцілував
Обличчя рідне, миле,
На руки тіло обережно взяв

І так поніс перед собою
Важкою, смертною ходою,
Під вишню в її рідний сад.
На дно могили матір він поклав,
На груди руки склав
І знов попрямував
Туди, де чорний птах
Кружляв вже над сестрою.
Вона у нього на руках
Була пір'їною легкою.
Скалічене дитяче тіло
Він міцно пригорнув
І сам відчув
Холодних ран цих біль!
І серце туга огорнула,
І плакала душа,
Що дівчинка та стала
Безвинна жертва супостата!
Пролита кров її для ката
Давала подих до життя
Його імперії страшної,
Що смерть несла, погроми і розбої.

Сумний Карпо
Поклав сестру на дно,
До матері поближче пригорнув
І тут відчув,
Що дві сльози,
Які синівськими і братськими були
Упали їм на груди,
І рани смерті сполоснули,
Солоним болем,
— Там і потонули.
Карпо в останнє їх перехрестив,
Землею рідною укрив,

На двох один він хрест поставив,
І тут відчув до болі,
Що в цій могилі залишив
Синівське серце своє,
І що похована отут навіки
Козацька слава України!

І він пішов,
А вслід йому ще дихали руїни
Нової Січі козаків.
— Невже його народ
Для цього всі віки терпів
Неволю тих імперій світу,
Щоб тут козак сидів
В Січі придуманої волі
І як баран, ножа чекав
У смертний час баранячої долі?!
Карпо гіркий узяв історії урок
В останній день своєї Січі
І твердо його крок
Вже вів у свій народ,
Якому мусить він дивитися у вічі,
І долю з ним свою ділити,
В біді і радості разом прожити
В однім ярмі,
Яке імперії чужі
В безсилості козацькій всім скували,
І лише сили в єдності усі
Народу України
Спроможні волю принести,
І Січі не одні руїни
Уроком в пам'яті повинні пролягти
Для нових поколінь.